

„proletárdiktatúra“ — fülbe bongott
s fölfogták felső-alsóvároson;
áttörték tüntetők a rendőrkordont,
a vén falak közt áramolt ozon,
a téli szél is rohamot dudált,
zúzták a megyeháza kapuját.

Munkások élén állt az élesapat,
forrongott-zsongott újra most az ország —
s hiába omlott annyi vérpatak,
országunk' sarcos gyarmattá sorozták;
népünk magára-árván itt maradt,
„barátaink“ nem állták ki a rostát, —
csak egyfelől jött biztató világ,
hol készülöben volt már új világ.

A SZLOVÁK KÖZÉPRÉTEGEK MULTJA ÉS JELENE

Irta: VLADIMÍR CLEMENTIS (Pozsony)

A szlovák dolgozó intelligencia keletkezése tulajdonképpen az államfordulat utáni időbe esik, miután a régi Magyarország szlovák területein a dolgozó intelligencia funkcióit az állami-közigazgatási és önkormányzati apparátusban, a termelés minden ágában, de még az u. n. „szabad“ foglalkozási ágakban is a magyar, illetve — a nagy részben — elmagyarosított szlovák eredetű intelligencia látta el. Annak a gazdasági alapnak a keletkezése, amelyen az intelligencia képződik, ebben az esetben a régi Magyarország szlovák vidékeinek iparosodása, a kiélesedett nemzetiségi elnyomás kezdeteivel esik egybe úgy, hogy a kisparaszt rétegekből az iparos és intelligens rétegekbe való „fölemelkedés“ a legtöbb esetben egyértelmű volt az elnemzetietlenüléssel. Ez a politikai helyzet magyarázza meg azt a tényt is, hogy a fordulat idején Srobar dr. („Fölszabadított Szlovenszko“) Szlovenszko egész területén mindössze 600—800 „törhetetlen“ szlovákot számlált. Ezt a jegyzéket egyszerűen úgy csinálta, hogy az egykori titkos megyei levéltárból összeszedte a pánszláv gyanusak névsorát, amit annak idején a belügyminiszter titkos rendelete alapján állítottak össze. Ezekből a „törhetetlen“, „fordulatelőtti“ szlovákokból a fordulat után valamiféle nemzeti nemesi réteget teremtettek, amelyet „nemzeti“ érdemeire való tekintettel bőven jutalmaztak különböző hivatali tisztségekkel és maradékirtokokkal; nem is említve, hogy körük a martiromság és a forradalmi elszántság ama legendáját szöttek, amellyel ezek a Szlovákságot fölszabadították az „ezeréves járom és elnyomás“ alól. Ezért cikkünk elején szükséges a szlovák intelligenciának az egykori magyar kormányok nemzetiségi elnyomásával szembeni „forradalmiságát“ röviden vizsgálat alá venni.

A szlovák intelligencia és kispolgárság keletkezése és első történelmi fellépése (1848—49) óta (négy évvel ezelőtt adták ki az első almanachot, amelyben Stúr, Hodza és Hurban csoportja először vezette be a szlovák irodalmi nyelvet, a cseh helyett) telítve volt a nemzetiségi kérdés ellenmondásaival. Még pedig nem csupán a nemzetiségi kérdés alapellenmondásával, amely dialektikus szükségszerűséggel jelentkezik minden nemzetiségi mozgalom alkalmával (nemzet-osztály,

nemzeti piac — a kapitalizmus internacionális jellege), de egy speciális ellenmondással is, amely az adottságokból következő azzal az ideológiával együtt, amelyre támaszkodott.

A szlovák nemzeti ideológia Sturral kezdődik. A Sturral kezdődő szlovák nacionalizmus objektív jellegénél fogva szükségszerűen anti-feudális és polgári-demokratikus. De Stur ugyanakkor politikai koncepcióját, a pánszlávizmust, a reakció legsötétebb erősségére, az orosz önkényuralomra építi. A gyakorlati politikában azt jelenti ez, hogy az 1848—49-es magyar forradalommal (amely szintén nem értette meg azt, hogy Magyarország összes népeinek forradalmává kellett volna szélesülnie) való kapcsolatkeresés helyett Metternichnek és a Habsburgoknak a karjaiba omlik, akik aztán azzal jutalmazták, hogy 1000 forintot adnak a nemzeti kulturára, hogy azután szövetségeseiket a mindenféle nemzeti megnyilatkozást elfojtó magyar dzsentrinek szolgáltassák ki. A szlovák intelligencia történetének e periódusáról írta Laco Novomeský, a következőket:

„A polgári fejlődés belső törvényszerűsége hajtja a magyar középneveltség és polgárság forradalmát a hatalomnak a bécsi udvar kezéből való elragadásával egyszerre Magyarország többi nemzetiségi kisebbsége ellen az egész közélet elmagyarosítása érdekében. A magyar forradalomnak ez az iránya súlyosan érinti az ébredő szlovák nemzeti törekvéseket. Minél jobban elidegenülnek a felszabadulásra irányuló törekvések, a szlovákok annál inkább (de nemcsak a szlovákok, hanem Ausztria-Magyarország többi szlávjai is) a magyar forradalom elleni vonalra kerülnek a bécsi udvar oldalán. Így a szlovák nacionalizmus ideológusai a magyar forradalom nagyobb hibáját nem a győzelmes polgárság expanziójában, hanem a császár és király ellen való árulásban látják. „A magyarok legkevésbé sem érték vala meg az 1848. esztendő jelenségeit és mozgalmait, — írja Dohnány — valamiféle féktelenség által valának elragadtatva, amelyet ők liberalizmusnak nevezének. Fő indítékaik: ha — úgy mond — a franciák kihirdeték a szabadságot, kihirdetnénk mi is; ha azok megalapítják a Respublikát, megpróbálандjuk mi is stb. elfeledkezvén megkoronázott királyuk iránti hűségükről és kötelességeikről tulajdon nemzetökkel szemben, amely az ilyen dolgokra elő nem vala készítve és képtelen: kihirdeték — vagy jobban mondva az élükön álló Kossuth kihirdeté a Magyarország előtt ismeretlen francia szabadságot.“

Minél határozottabb lett az összeütközés, annál kevésbé vált elkerülhetővé a fegyveres összecsapás, annál sürűbben foglalkoznak a szlovák hazafiak a Habsburg-udvar védelmének a kérdésével, annál sürűbben látjuk őket az ellenforradalom táborában. M. Hurban írja, hogy a párizsi februári harcok óta a nemzeti vezérek nem szívesen látták, hogy a magyarság a forradalom útján tovább korlátozza az uralkodót s hogy a birodalmi kormányzást szűkíti s hogy elnyomja a nem magyar nemzetiségeket. Elhatározták, hogy ők karddal veresszik ki jövő sorsukat és életükkel és halálukkal fogják védeni úgy az uralkodót, aki mindenek uralkodója és jótévője, mint életét is és hogy a császár jogait a februári napokban az összes népekkel együtt biztosítják.“ (Dav, 1933. 2. sz.)

A sturizmus politikai koncepciója 1848-ban szenvedett veresége ellenére megmarad továbbra is és képviselője a szlovák intelligenciának az a része, amely a Turócszentmártonban megjelenő „Narodnie Noviny“ (Nemzeti Ujság) körül csoportosul, s amelynek legklasszikusabb irodalmi és politikai képviselője Svetozár Hurban Vajansky (1848-1916.) Ez az ideológia azonban az akkori viszonyok mellett tel-

jesen hasznavehetetlennek bizonyult. Ha u. i. nem akarták azt, hogy a magyar nacionalizmus, felerősödve a kapitalista fejlődéssel, teljesen elnyelje a szlovákságot, a pánszláv gondolat újabb és realisabb kiadásához kellett folyamodniuk. Ez a védelmi teória a csehszlovák kölcsönös gondolatában teremtődött meg s hordozója és hirdetője a „hlasisták“ generációja lett. A csehszlovák kölcsönös gondolatának létrejötté a realista cseh generáció születésével és a magyar liberális polgárság első mozgalmaival esik egybe. Az az idő ez, amikor Szlovenszkon „egész meztelenségükben“ az „apák és fiúk“ „tragikus“ problémái születnek meg — jobban mondva, amikor a fellépő kapitalista industrializáció megsemmisíti a feudalizmus idillikus csökevényeit, eldobja a csillogó romantikát és helyette olyan aktivizmust követel, amely konkrét szervezeti formában jelentkezik s bennök az emberi társadalom kapitalista szakaszának esszenciája erjed.

A magyar polgárságnak a mult század hetvenes éveiben kiélesedő gazdasági és nemzeti imperializmusára a Stúr romanticizmusán felnevelődött szlovák intelligencia nagyon anachronikus fegyverzetben válaszol. A hlasisták egyik vezéralakja a következőképpen rajzolja e generáció forradalmi tevékenységét: „És így éltek a mi hazafiaink elvágva a világtól kis hegyi falvakban, elfelejtve, ahol szomorú az élet, meztelen, egyszerű és szegény. Szakmunkáikra vetették magukat, méhészkedtek, halászgattak vagy verseket írtak, olvasták a Narodnie Noviny-t, vagy a Hlásnik-ot (Ébresztő), az asszonyok nézegették a Gartenlaube-t, szerényke uzsonnákra jártak, sakkot játszottak, vagy kártyáztak, pletykáztak, morogtak a rossz világra, csendben szídták a magyarokat és az isten templomában kiöntötték az emberi rosszaság, az ellenség igazságtalansága és a szlovák nép renyhésege fölötti szomorúságukat.“ (Stofánék: Masaryk és Szlovenszko).

Illegális tevékenységük — hogy a huszadik század nyelvén beszéljünk s hogy a nemzetért küzdő forradalmi portréjukat megrajzoljam — az ilyenféle „agitációs“ darabok recitálásából állott: „Sem a Vág, sem a Moldva nem kapcsolja össze lélekben a szlávok nagy seregeit, sem Belgrád, sem Krakkó és Varsó. A termés majd megjön, felszökik a fény, ha fölkel a központi nap dicsőségesen.“ (Vojansky: A Táttra és a tenger.)

Ez ellen a passzivizmus és messianizmus ellen lépett fel a hlasisták generációja, akiket már a nagy város nevelt. Aki a hlasisták forradalmiságát a Narodnie Noviny korabeli évfolyama szerint itélné meg biztosan csalódnék, de csalódik akkor is ha a Hlas (Szózat) hatodik évfolyamát nézi meg pl. Már a cseh realizmust is, amelyből a Hlas kifejlődött, következetes eklekticizmus jellemzi; a szlovák talajon ez a látszatforradalmiság még inkább csökken. Kezdetben nagymértékű tolsztojanizmustól volt áthatva, de ez sem volt e mozgalomnál százszázalékos. De beszéljenek a Hlas programjáról V. Srobár szavai: „Mindenekelőtt és mindenkifölött azt akarjuk, hogy a szlovák ember erkölcsileg újjá szülessék. A liberális(?) egoista fölfogással szemben az emberiség keresztényi elveit, a szociális szeretet principiumait állítják. A szlovák intelligens ember újjászületése alatt azt értjük, hogy életét ezekre az elvekre építse... a magyar presszió és az ellenség ellen a kulturális munka egyetlen fegyverünk. Azzal a szívből jövő kéressel fejezzük be, hogy munkánkat segítse az Isten“. Amint látjuk olyan program ez, amelyet nyugodtan irhatnának alá e világ összes keresztényei. A hlasisták tevékenységét azonban ebből még nem ítélték meg. A hlasismusnak mint haladó mozgalomnak — bár ez Srobár idézete után kissé különösen hangzik — a konkrét, napi, gaz-

dasági követelményekkel szemben nagy volt az érzéke, s az élet és világfölfogás kérdéseit az egyén magánügyének tekintette. Ez az ideológiai eklekticizmus a hlasisták egész tevékenységén végigvonult, gazdasági és politikai téren egyaránt alkalmazták, — kulturális, főleg irodalmi és művészi alkotásuk a minimális volt. De tévedés volna azt hinni, hogy a hlasismus importcikk volt s hogy a hazai talajban nem gyökerezett egyáltalán. Nem! A hlasismus az akkori „baloldali” kispolgári és intellektuális rétegek mozgalmának helyi megnyilatkozása.

Minket azonban a hlasistáknál és fiatalabb társaiknál, akik később (a Hlas folyóirat megszűnése után) a Prúd körül csoportosultak, a politikai koncepció és az érdekel, hogy mennyire értették meg a csehszlovák kölcsönösség fogalmát, annál is inkább, mert a mai szlovenszókói magyar kisebbség nacionalista politikusainál gyakran találkozzunk hasonló fejlődéssel, ami azonban gyorsabb és kevésbé tartós formában jelentkezik, ami a történeti fejlődés gyorsabb ütemében s az osztály-ellentétek kiélesedésében leli magyarázatát. Ennek a generációnak egyik legmarkánsabb képviselője Hodzsa Milán dr. így határozza meg közelebbről a csehszlovák kölcsönösség tartalmát: „... ha nem akarjuk azt, hogy az elmagyarosodás áldozatai legyünk, kell, hogy nemzetileg és nyelvileg a hozzánk legközelebb álló testvéreinktől fogadjunk el segítséget, amennyire a magyar állam politikai és területi biztonságát nem sértjük meg.“...nem, politikáról itt nincs szó egyáltalán, a szlovák mindig hű volt, a jelenben is az s a jövőben is hű marad hazájához” (vagyis Magyarországhoz, a szerző megjegyzése) (Hodzsa Milán dr.: Cikkek, beszédek és tanulmányok II. köt.) Hasonló módon fogták föl a csehszlovák kölcsönösséget a cseh politikusok is, akik ugyancsak hűek maradtak osztrák hazájukhoz. Tehát a legkevésbé sem az intelligenciának és kispolgárságnak az akarata volt az, amely forradalmi tevékenységbe fejlődött át s amely létrehozta a Csehszlovák köztársaságot. Sokkal hatalmasabb történeti erők hatottak itt közre. A kapitalizmus ellentétes erői voltak ezek, amelyek az imperialista háborúhoz vezettek. A győző kapitalista államoknak viszont meg kellett oldani Európa nemzetiségi kérdéseit. Így történt azután, hogy a legnagyobb gyarmati kizsákmányolók, akik a legbrutálisabb módon nyomják el a nemzetiségileg öntudatosodó kolóniákat — a nemzetiségi jogok védőinek szerepét öltötték.

A nemzetiségi összetételű csehszlovák államban a vezető szerepet a cseh és szlovák polgárság ragadta magához. Ez a vezető szerep kétszeresen nehéz, teli ellentmondó erőkkel.

Mik ezek az erők? A „saját” nemzeteinek növekvő osztályöntudata és az ennek megfelelő osztályharcok formák, a többi nemzetiségek irredenta polgársága és erős gazdasági pozíciója, amik ellen az új uralkodó rétegeknek fel kell lépnie, még pedig abban a történeti szakaszban, amikor a polgárság már túlhaladta történeti fejlődésének zenitjét s világuralma szétesőben van. A szlovák polgárság, kispolgárság és intelligencia számára ez végzetesebb, mert tulajdonképpen csak a fordulat óta nyílik számára szabad fejlődési lehetőség.